

COURZAND EN DE VOORMALIGE HEYSCHÉ HAVEN

DOOR H. DONKERSLOOT

TOEN bij de wet van 1 December 1917 (Staatsblad N°. 667) het algemeen belang erkend werd van ont-eigening van voor de uitbreiding van Rotterdam noodige perceelen, behoorde hiertoe ook de onder Pernis¹⁾ ressorteerende Heysche haven, waarvan nu weldra de laatste sporen zullen zijn verdwenen met de verbreeding van den Courzandscheweg.

De buurt de „De Heye voor Poortugaal” komt reeds in 1447 voor. Op een kaart van den landmeter Jacob Coenraedts van het jaar 1579 in het gemeente-archief zien we nog een klein bochtig watertje, dat de heerlijkheid 's Gravenambacht of „De Hye” met de Maas verbindt en den naam „Haven van de Hye” voert. Waarschijnlijk diende het voor de uitwatering van den polder Kiessate (kiesheid); met de latere Heysche haven had het niets te maken. Wij zien op deze kaart reeds den dam geteekend over den Koedood, die een deel uitmaakte van den Heyschedijk, maar toen blijkbaar Nieuwendijk heette en den Robbenoordschen met den Carvelschen verbond. Van de plaat Courzand is op deze kaart nog geen spoor te ontdekken, evenmin als van de Heysche- of Koedoodhaven, die ook wel „haven van het Courzand” genoemd werd.

Oorspronkelijk liep tusschen de Oude Maas bij Carnisse noordwaarts tot in de tegenwoordige Nieuwe Maas bij de Hey recht tegenover Schiedam een breede rivierarm, later Koedood genoemd, die in den loop der eeuwen aanmerkelijk smaller werd. Geleidelijk werden de beide oevers van dit water bedijkt, maar het onderhoud bleek zóó kostbaar, dat bij „accoord” van 6 Februari 1580²⁾ tusschen de belangheb-benden overeengekomen werd, dat de Koedood aan weers-zijden zou worden toegekraagd en overdijkt, „omme daer

1) Aangezien Charlois in 1895 bij Rotterdam was getrokken, liep de grens tusschen deze gemeente en Pernis sindsdien door de Heysche haven.

2) Zie archief van de Grondheeren van Charlois, Gemeente-archief van Rotterdam, Inv. no. 15.

mede te eviteeren die groote menichfuldige nombre van roeden dijcx, die ten wedersijden in de voorz. Koedoot tot groot pericle ende costen jaerlicx van den eygenaers aldaer gedragen werden." Tevens werd in die overeenkomst bepaald, dat de grondeigenaren van Charlois een nieuwen vliet zouden maken van het laagste van den Koedood af tot recht tegenover den toren van Delfshaven met een sluis in den dijk. Zoo ontstond de Robbenoordsche vliet, die nog tot in het begin der 20ste eeuw bestaan heeft. Over de verlegging van de sluis kwam op 20 Mei 1598 een „compromis" tot stand tusschen de Grondheeren van Charlois en den Heer van Rhoon en Penedrecht met zijn ingelanden.

Buiten de afdamming vormde zich in de Maas een voor de uitwatering van den Koedood belemmerende groote plaat¹⁾, het Courzand genoemd, die de landmeter Daniël Schellincx (of Van de Schellingh) in 1623 op last van de Rekenkamer in kaart bracht.

Deze kaart vertoont „de Ruyge Plate groot 3 1/2 mergen genaempt Courzandt" en de „Sluyse van de Koedoot", terwijl de Heysche haven wordt aangeduid als „uytwateringe van de Koedoot." Westwaarts hiervan zien we nog een „Sluys van de Hije" met de „uytwateringe van de Hij", welke laatste ons voorkomt de gekanaliseerde kleine „Haven van de Hye" op de kaart van Coenraedt te zijn. Beide afwateringen vallen bij de Kille samen.

Deze belangrijke kaart evenals de navolgende bevinden zich in het Algemeen Rijksarchief en behooren tot de collectie „Gewestelijke Polderkaarten." Het Rotterdamsche archief bezit hiervan een copie. Aan de origineele kaart van Schellincx zijn een tweetal akten aangehecht. De eerste, gedateerd op 7 Juli 1632, vangt aldus aan:

„Gesien bij die van de Rekening des Graeffeleycheyts van Hollandt de Requeste aen henluyden gepraesenteert bij ofte van wegen Huybert Pieterse cum suis, huyrluyden van seekere plate genaempt het Coursant gelegen bij Robbenoort

1) Deze plaat worde niet verward met de Heyplaat, die tegenover de uitmonding van de Heysche haven midden in de rivier lag en in 1856 van Rijksweg door een rijzen dam met den oever van het buitenland boven den mond der Heysche haven verbonden werd.

ende de Hye over de Mase." We merken op, dat Courzand dus behalve Huybert Pieterse nog meer pachters telde. Het request, waarvan hier gesproken wordt, betrof een vergoeding, welke de pachters verzochten voor hunne „moeyten en oncosten aen de plaat." Dit verzoek werd van de hand gewezen.

De tweede akte van 14 September 1639 bevat het ongunstig advies van de Rekenkamer op het request van de pachters van Courzand en is geteekend door den rentmeester-generaal Cornelis van Beveren.

Een kaart van den landmeter Jan Jansen Stampioen van 1624 (n°. 1044) bedoelt voornamelijk, de uitgestrektheid weer te geven van de Charloische haven tot de Hij en den Harsdijk. De Heysche haven heet hier Koedootsche haven en op de plaat Courzand lezen wij: „Deese westzijde van de plaet is groot 24 gemeet 30 roe. Dit oosteinde van de plaet is groot 32 ghemeet en 16 roeden," terwijl boven de plaat geschreven staat: „Dit reet op den Schiedamschen toren."

In het Rijksarchief is in duplo aanwezig – een origineel en een copie – een kaart van Stampioen van 1638 (n°. 1046). Zij draagt het opschrift: „Caerte ende meetynge van de plate, ghenaeamt het Coursant, ghelegen in de Mase, benoorden de haven van de Hij en de Koedoot, ghesepareert zijnde met een breede kille van de buytengorsynghe van de Hij en de Koedood, ghelijck't hem met een ghemeen laech-water is verthoonende; deese plate, voor soo veel deselve bewassen is met gras, groente, riet, liesen en biesen, is groot in 't geheel vier en vijftich mergen twee hondert zeeven-en 't seventich roeden, Zuytt Hollandsche mate; is gemeten ende aldus ghecaerteert op den cleynen voetmaet, mitsgaders de hoofden, uytstecken ende schuttinghe als die tegenwoordich bevonden zijn."

Uit deze kaart blijkt, dat in 1638 nog slechts een klein deel in het midden van Courzand in cultuur gebracht was, maar dat enkele perceelen binnen kort bekaad zouden worden. Het gors zou dan bestaan uit vier perceelen met een oppervlakte van ruim 21 morgen. Verder merken wij op, dat de Koedoodsche- of Heysche haven en de „haven van de Hey", de beide afwateringen, die ook op de vorige kaart waargenomen zijn, bij de kil samenvallen.

Een vijfde kaart, op last van de Grafelijkheid geteekend door den landmeter Jacob Sperwer, „na de rechte conste der Geometrie” vervaardigd, dagteekent van 12 November 1642. Hierop is het aantal perceelen tot zes uitgebreid, de boomgaard is wat vergroot, de twee uitwateringen met de „sluys van de Hije” en de „sluys van de Koedoot” komen er op voor, terwijl de kille tusschen ’t Courzand en ’t Land van de Hije smaller geworden is.

De kaart, die thans onze aandacht vraagt, is er weer een van Jacob Sperwer en draagt het jaartal 1648. Duidelijk zijn hierop aangegeven de „haven van de Koedood” en de „haven van de Hij”, parallel loopend naar de „kille tusschen het Coursant en ’t Lant van de Hij”. Zij schijnt meer speciaal geteekend te zijn voor de visscherij, daar wij er niet minder dan acht „steecken” voor de „fuycken” op aantreffen.

Op een zevende kaart, van ’t jaar 1660, waarop de bewerker niet vermeld staat, merken wij op de „Koedootshaven door ’t Coursandt gegraven”, terwijl de kille zich nog als een smal water vertoont en de aanhechting van Courzand met de buitengorzen van Charlois en Pernis zoo goed als voltrokken is. Voor wat nu Heyschedijk heet, lezen wij zeedijk, terwijl de sluis aan de Hije of ’s Gravenambacht verdwenen is.

Verder ontdekken wij de „huysinge en ’t huis bij Aert Vermaet gebruyckt”, gelegen op het „kadijkgen” nabij de oosterkade van de Heysche haven, ongeveer op de plaats, waar zich thans Café Coursand bevindt. Het huis van Aert Vermaet kan het heerenhuis zijn, want een primitieve afbeelding daarvan vermeldt de jaartallen 1650–1846¹⁾, waaruit wij als zeer waarschijnlijk mogen opmaken, dat dit huis in 1650 gebouwd en in 1846 afgebroken werd. Op den pachter Aert Vermaet komen wij later terug.

Ten slotte noemen we nog een kaart van ’t jaar 1665. Deze is zeer waarschijnlijk geteekend door den landmeter Mantena, hetgeen o.i. bevestigd wordt door een aangehechte akte van 11 Januari 1675, onderteekend door Aegidius Groeninx, waarin gesproken wordt van een kaart door genoemden Mantena eenige jaren geleden geteekend, terwijl twee akten uit het protocol van den notaris Jacobus van Aller (d.d. 2 October

1) Een fotografische reproductie is aanwezig op het Gemeente-archief.

en 5 November 1674) van den zelfden landmeter gewagen. Pieter Pieterse Pijl, wonende te Schiedam en Arie Pieterse Key „aen den Kinderdijck” leggen daarin op verzoek van Aegidius Groeninx een verklaring af over het leggen van een „kruysdam ontrent drie weken geleden” door den Heer Groeninx „omtrent een hondert en vijff en twintigh roeden van de Pernisse haven oostewaert” en de attestant Pijl „geeft voor reden van wetenschap, dat hij ontrent 7 à 8 jaren geleden sonder den precijssen tijt te kunnen expresseeren door ordre van den landmeter Mantena ende den commijs Spruyt de kreek, waerop de voorz. kruysdam is leggende, heeft helpen toesmijten.” Op deze kaart zijn de twee hoofden van de Hey-sche haven duidelijk zichtbaar.

Na den St. Elisabethsvloed waren de vroegere landeigenaars niet meer in staat om zich in hun oud bezit te handhaven, waarom de Grafelijkheid deze landen aan zich getrokken had. Evenzoo geschiedde bij geheel nieuwe aanwassen. Zoodra evenwel het verlandingsproces in het stadium gekomen was van rentabiliteit, werd de nieuwgewonnen grond, veelal na verkaveling, verpacht. Zoo werd in 1621 de plaat Courzand door den Rentmeester-Generaal der Grafelijkheid verpacht aan Hubrecht Cornelisz Visscher „om ses stuyver”; tien jaar later was, blijkens de aantekeningen van Mr. Dirck van der Wolf, grondheer en schepen van Rotterdam ¹⁾ „de plate al renderende ontrent 400 gulden jaerlijcx en nam jaerlijcx toe.”

Uit deze notities blijkt verder, dat in 1623, toen de landmeter Van der Schellingh het gors in kaart bracht, „het westeynde verre ’t minst begroeyt (was), dan begon de creeck ten westen door de plaet gaende te verlanden.”

Op 19 Juli 1631 kwamen namens de Grafelijkheid de heeren Basius, heer van Haringhcarspel, Van Kinschot en Van Beveren, namens de Grondheeren van Charlois Mr. Dirck van der Wolf en Gerrit Meessen Visch ²⁾ en namens de „gemeene gronteigenaers van Eyffel ³⁾ en Langebakkersoord” de heeren

1) Archief van de Grondheerlijkheid van Charlois n°. 6 Gem. Archief van Rotterdam.

2) De heemraad Gerrit Meessen Visch, schepen van Rotterdam, wordt in een der akten de „grootste onder de grondheeren” genoemd.

3) Thans Deyffel.

Grijp van Valckesteyn ¹⁾ en Canter het Courzand inspecteerden. Hun bevindingen waren, dat de plaat „aen de oostzijde bequamelijck conde overgegeven werden” en men kwam overeen dat, „als men de plate aen de buytenlanden soude willen dammen, de Graeffelickheyte ofte de Reeckencamer d’een helft soude dragen”. Verder zou „opte limytscheydinge tusschen de plate ende der voorn. heeren buytengronden werden geordonneerd een pael te stellen in ’t midden van ’t canaal ofte creecke voor ’t scheyt van de gronteygenaers van Langebakkersoort ende Robbenoort ende te wederzijde in ’t midden van ’t begroeide”. Een voorstel van de Grondheeren om de Grafelijkheid de helft te laten dragen in de kosten van de doorgraving van de plaat „alsoo bij toecraving d’uytwateringe haarl. binnenlanden soude verlopen”, werd echter afgeslagen.

In het jaar 1643 werd Courzand door de Grafelijkheid verpacht aan Wasius van Haarlem, evenwel onder beding van bedijking. Alvorens evenwel aan deze verplichting te voldoen, richtte deze pachter op 14 Maart 1643 aan belanghebbenden bij de uitwatering van den Koedood de waarschuwing om, zoo de waterloozing door Courzand moest gegraven worden, die doorgraving dan te doen uitvoeren vóór de omkading.

Dit had ten gevolge, dat op 11 Juni 1654 door de Grafelijkheid aan Dijkgraaf en Hoogdijkheemraden van Rhoon, Barendrecht en Charlois consent werd verleend, om door het Courzand een haven of uitwatering ter wijde van drie roeden te graven, waarbij de dijkbesturen de verplichting op zich namen de kaden te onderhouden en de sluizen en houten hoofden op hunne kosten te bouwen.

Op Wasius van Haarlem volgde in 1645 als pachter van Courzand Aert Cornelisz Vermaet, die op 12 Februari 1608 te Poortugaal geboren was. Als „weduwenaar op de Plaet” doet hij op 21 Juli 1669 huwelijksaangifte, nu te Pernis, met Willemijntje Kempers, weduwe van Arij Capellenaer, wonende te Rotterdam. Uit de laatste huwelijksaangifte en het feit,

1) Dit zal Joost Grijp van Valckesteyn geweest zijn, heer van Sandelingenambacht, dijkgraaf van het gemeene land van Poortugaal en schout van Roosand. Hij bewoonde het slot Valckesteyn, waar hij in 1634 overleed. Zie over hem: „Valckesteyn” door Drs. A. van der Poest Clement in het Rotterdamsche Jaarboekje 1938.

dat zijn naam in 1669 voorkomt op de lidmatenlijst van Pernis, mogen wij concludeeren, dat Courzand toen reeds kerkelijk onder Pernis behoorde.

Zijn laatste huwelijk schijnt allerminst gelukkig te zijn geweest, daar hij zich in een akte van 14 Mei 1671¹⁾ voor den Rotterdamschen notaris Dirk Starbergh beklagt, dat zijn wederhelft geholpen door twee dochters en een zoon geweigerd hebben, hem in zijn huis aan den Schiedamschedijk te Rotterdam toegang te verleenen en dat hij bij deze ruzie met een stroom van scheldwoorden is overgoten. Bij denzelfden notaris werd eenige weken later wederom een klacht geuit, nu door eenige grasmaaiers, die voor 't maaien op Courzand hun loon opeischten van Willemijntje Kemels, die evenwel weigerde hen te betalen²⁾.

Het huis, dat Aert Vermaet bewoonde, heeft hij zeer waarschijnlijk kort nadat hij in 1645 pachter van Courzand geworden was, laten bouwen; we lezen n.l. in het archief van de Grondheerlijkheid van Charlois³⁾, dat op den 17 September 1645 „op te schouwe Lamberti versocht sijnde Vermaet, pachter geworden van de plate van Coursant, bij ons te compareren om de gelegentheyte van hem te weeten, off bij 't overgaen van de plate verstont eenige satisfactie van ons te hebben, seyde jae ende alsoo verstaen hadden sijn timmeringe soude stellen opte oostcant van de plate⁴⁾ ende bij 't overgaen als vooren sijn huys onbequaem ende ondienstich sijnde ende alsdan soude vereyschen afgebroocken off verset, seyde 'tselve niet toe te staen ende als 't weezen most de Reeckencamer hem soude moeten contentement doen ende hem daeraen soude refereren, dat hij pachter was om te mogen de voorz. plaet vrij en naer sijn wille te gebruycken ende wat dammen ende timmeringe quam te doen naer taxatie hem soude vergoet werden ende dat sijn huys 14 jaer duyrde ende nog van 14 jaer tosegginge hadde en in 14 jaeren vrij oock was van alle consumptionen ende tienden.”

1) Protocol n°. 745, pag. 120.

2) Protocol n°. 745, pag. 127. Kemels voor Kempers.

3) Memorien, welke uuyte gemeen Lantskist en voorts wat in mijn tijt ende heemraadschap van Charlois voorgevallen is van 't jaer 1616 aff genoteert. Inv. n°. 6.

4) Zie de kaart van 1660 met de „huysinge” van Vermaet.

Aert Vermaet overleed tusschen 1671 en 1673. Na hem kwam het pachtrecht aan de familie Groeninckx. Een desbetreffende resolutie van de Staten van Holland en Westvriesland volgt hier:

„Dinghsdagh den 8 Augustus 1673

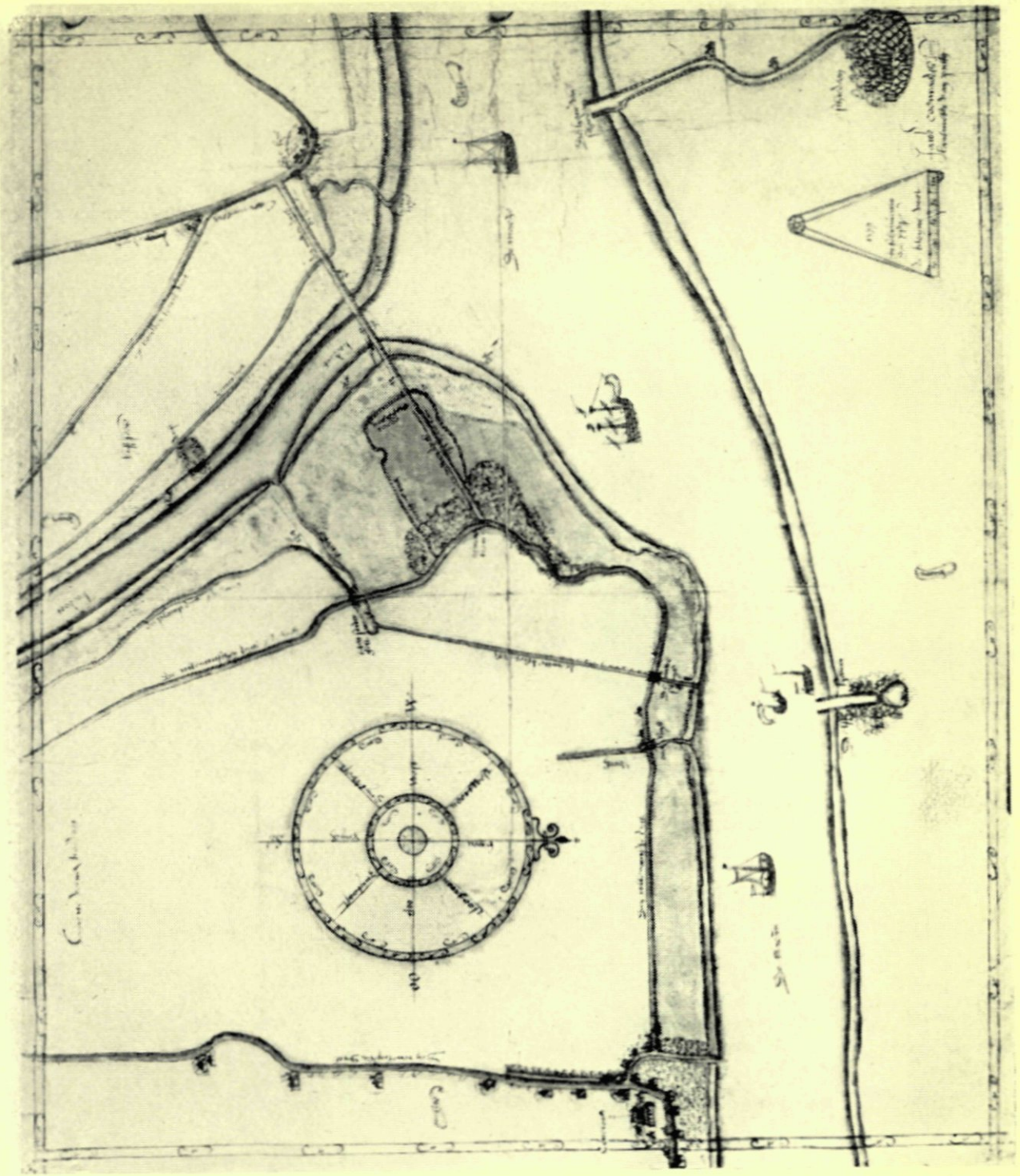
Ontfangen een Missive van de Raden en Meesters van de Reeckeningen van haer Edele Groot Mog. Domainen, geschreven alhier in den Hage den acht en twintigsten July lestleden, houdende in effecte, dat sijlyuden seecker gors, geheeten de Hijde ofte het Coursant, leggende in de Maze, recht teghen over de Stadt Schiedam, niet naar behooren hebbende kunnen beneficeeren, de Soon van den overleden Pachter gepresenteert hadde 't selve Gors in erfpacht aen te nemen, onder belofte van een jaerlijcx canon ter somme van twee hondert carolie guldens, edoch aengesien sijlyuden daer toe niet hadden derven resolveren, soo versochten de meer gemelte Raden ende Meesters van de Reeckeningen voornoemt, haer Edele Groot Mog. goetvinden daer ontrent te mogen verstaen.

Waer op gedelibereert zijnde is goedgevonden ende verstaen, dat de voorschreve Missive door de Heeren van Delff ende andere haer Edele Groot Mog. Gecommitteerden op 't stuck van de Domainen naeder geëxamineert ende overwoogen mitdsgaders de Vergadering dienthalven van advise gediend sal worden.”

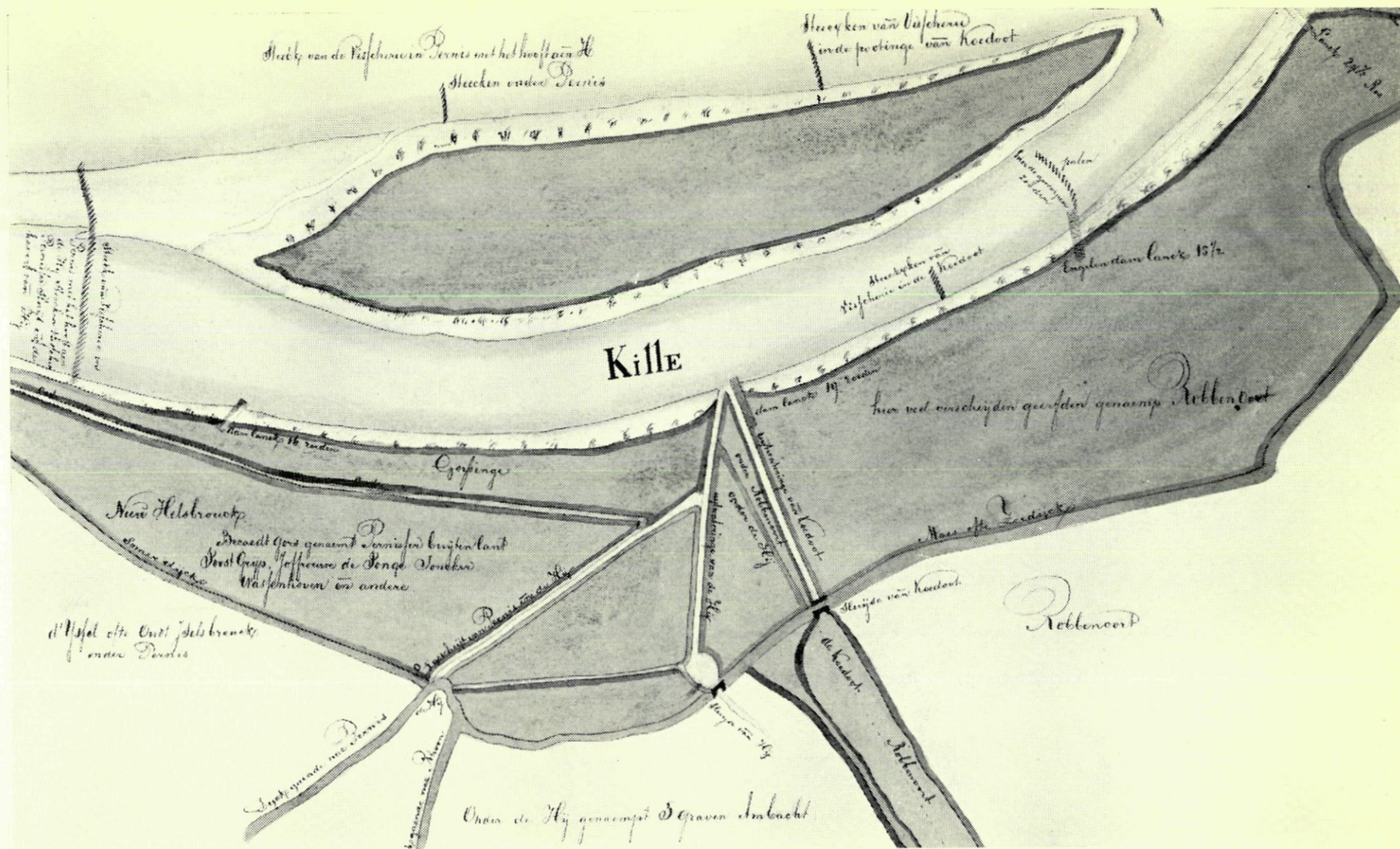
Op de vergadering van 26 Augustus 1673 werd goed gevonden, dat de zoon van den overleden pachter het gors op bovengenoemde voorwaarden in erfpacht nemen zou. Toch schijnt het, dat deze zoon, Cornelis Vermaat, na den dood zijns vaders, die dus wel in 1673 zal zijn gevallen, geen pachter geworden is, maar wel Aegidius Groeninckx¹⁾ na zijn mondeling verzoek „omme het voors. gors in erfpacht te mogen hebben op sodanige conditiën als waer op soude geconvenieert.” Er wordt n.l. 25 September 1673 besloten, dat „Groeninckx op erfpacht ende op erfpachtsrecht sal hebben, houden en bezitten het voors. geheele gors, soo wel het geene alreede

1) In de genealogie Groeninckx van Zoelen, bewerkt door J. H. Scheffer wordt deze genoemd Aegidius of Gillis. Hij was eenige malen schepen van Rotterdam en werd daar in 1689 burgemeester.

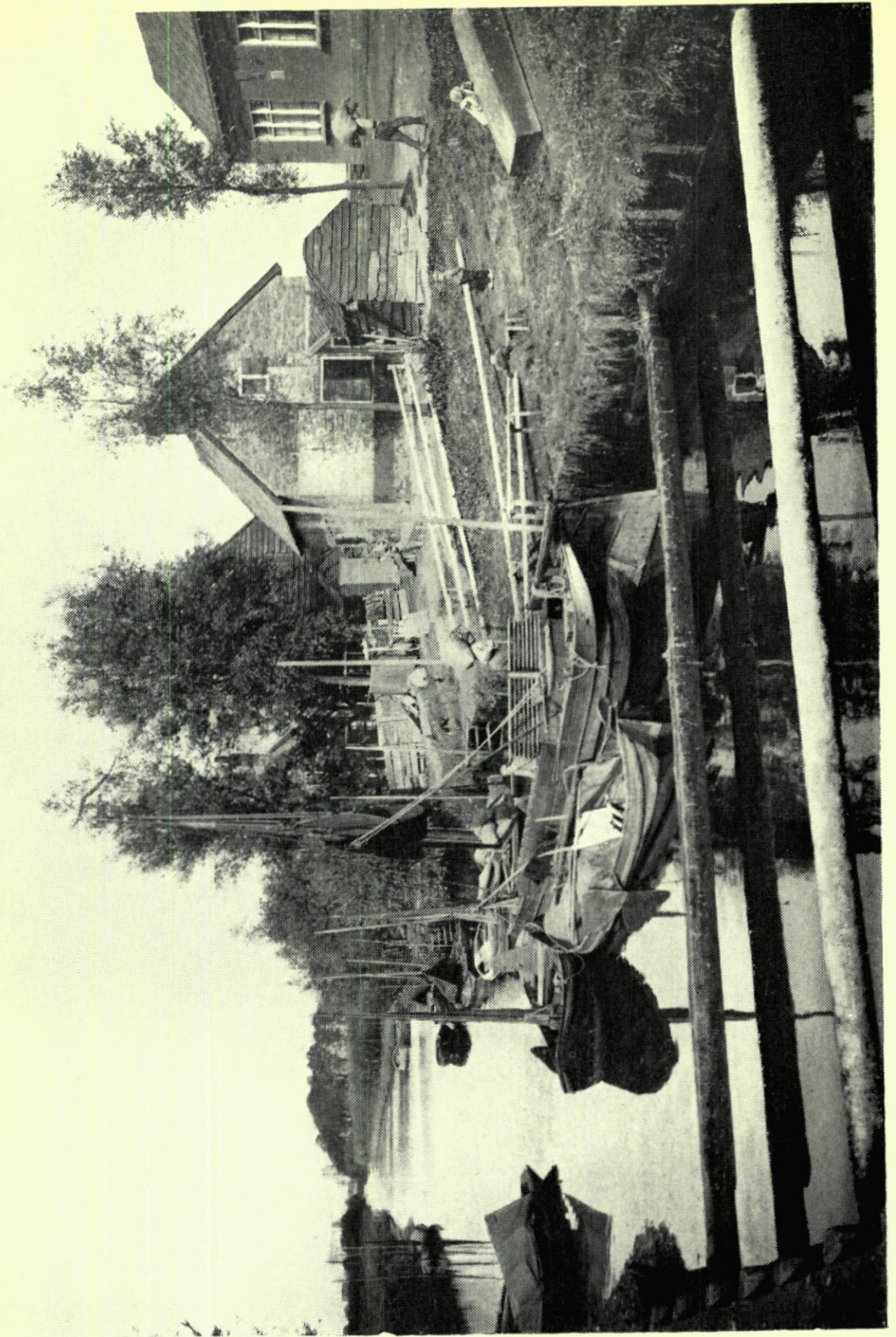

19. Charlois en de Hey, ter gelegenheid van de afdamming van de Koedood in kaart gebracht door den landmeter Jacob Coenraedts 1579. (N.B. Onderaan ziet men Delfshaven en Schiedam, geheel links, Charlois.) Naar de origineele tekening in het Gemeente-archief.

20. Het Courzand in kaart gebracht door den landmeter Daniel Schillinc, 1623. Naar een copie (1864) in het Gemeente-archief.

22. De Heijsche haven bij de Heysche sluis, 1907. Foto Gemeentewerken.

bedijkt is als dat nogh onbedijkt is, mette aanwassen van dien, als mede het gebouw ende plantagien daer op staende, streckende 't voors. gors ende belent wesende in 't oosten tegens den aanwasch van de grontheeren van Charlois, in 't suyden deselve grontheeren tot de Koedootsche haven toe ende van de voors. haven de ambaghtsheeren van Langebackersoort ende Eyfelsbroek mede in 't zuyden als ook in 't westen deselve ambaghtsheeren tot de haven van Pernisse ofte soo veel voorbij de haven als de Graeffelijckheit soude mogen compe-teren en de in 't Noorden de Nieuwe mase" en dat tegen een jaarlijksche canon van 200 pond.

Tot de conditiën van deze erfpacht behoorde het onderhoud van de twee schenkelkaden „beoosten ende bewesten de haven van de Hyde ofte het Coursant voorz. streckende van den Robbenoortschen zeedijck ter Masewaert, van gelijcken mede het gedeelte van de oostcade, streckende van het hecke, staende op het Coursant zuydwaerts op tot den voorz. Robbenoortschen zeedijck" 1).

Het onderhoud van de haven benevens dat van het oosten westerhoofd kwam aan de respectieve ingelanden van Rhoon, Barendrecht, Charlois, Pendrecht en Kiessaten. Verder had de Heer Groeninx het recht, om in de Maas voor Courzand fuiken en netten uit te zetten om witvisch te vangen, evenwel „zonder eenige salm, steur, elfte ofte andere vroomvisch te mogen vangen."

Uit het archief van de Grondheerlijkheid van Charlois blijkt, hoe vaak er „differenten" voorkwamen tusschen den erfpachter van Courzand en dijkgraven en hoogheemraden van Rhoon, Pendrecht, Charlois en de Kiessaten of het Gemeentebestuur van Schiedam of ook tusschen de Grafelijkheid en de dijkbesturen. Vooral liepen deze kwesties over het onderhoud van dijken, kaden, haven- en waterwerken, maar ook wel over zaken van meer particulieren aard. Zoo was het op 29 Mei 1684 2), dat burgemeesteren van Schiedam in hun vergadering bespraken, dat „Heer Gilles Groeninghs de passagie van den wegh aen de Hydsche haven hadde gesloten door een houten heiningh ende het planten van willigen

1) Alg. Rijksarchief. Inv. Domeinen Holland n°. 175, fol. 473.

2) Resolutie der stad Schiedam, Gemeente-archief aldaar.

pooten, waarop zijnde gedelibereert en goet gevonden ende verstaen, alvorens tot eenighe feytelijckheden te comen, dat de Heeren Burgemeesteren ende gecommiteerde vroetschappen op toecomende Woensdagh als wanneer de gereghen op de Hijde comen te vergaderen den balliuw van Rhoon¹⁾ als representerende aldaer sijn heer en meester²⁾ daer over aen te sprecken, ende voorn. Heer Groeninghs met eenen te versoeken, dat de selve de voorz. passagie weder wilde openen, ende de saecken sodanigh herstellen als die van ouds is geweest tot commoditeit van alle passagiers.”

Tot goed begrip hiervan moet men weten, dat niet alleen Rhoon, Charlois, Pernis, Pendrecht en 's Gravenambacht, maar vooral ook Schiedam er belang bij had, dat de passage naar het veer van de Hey niet belemmerd werd, daar deze stad door dit veer een belangrijk verkeer onderhield met de Overmaasche dorpen en gehuchten.

In het Resolutieboek van Burgemeesteren van Schiedam lezen wij nog op 8 October 1696 betreffende het geschil met Gillis Groeninx:

Is naer voorgaende deliberatie goet gevonden ende verstaen de Heeren gedeputeerden ter daghvaert te versoucken ende te gelasten den Heer grave van Portlandt wegens dese regeeringh te begroeten ende sijn Ex. openingh te doen van de jegenwoordige weder op nieuw geresen differenten met den erfpachter van 't Coursant ende graeffelijckheits reekenkamer wegens het overpath ter wedersijde van de haven van de Hijde loopende door het voorz. Coursant, sijn Excellentie te remonsteeren het groot interest deselve daer in is hebbende soo ten opsichte van sijn veer van Roon op Beyerlandt de Noort ende als generalijck alle desselfs opgesetenen van Roon voorz. ten opsichte van de hinderingh ende difficulteit daar door te veroorsaken om hare coorn en andre waren tot Rotterdam, Schiedam ende generalijck alle plaetsen aen dese sijde van de Mase te marct te brengen ofte oock hare behouften weder van daer te komen halen, vervolgens van sijn Excellentie te vernemen off deselve genegen is nevens dese regeeringh

1) Baljuw van Rhoon was Jacob van Roode.

2) Heer van Rhoon en Pendrecht was Jan Willem Bentinck, kamerheer van Prins Willem III, later graaf van Portland.

het recht tot het voorz. overpadt te sustineeren ende in cas van ja, met deselve te overleggen hoe ende in wat wijze daer in best ende opt krachtigste geprocedeert behoort te werden.”

Inmiddels was Aegidius Groeninx op 14 September 1689 overleden. Zijn dochter Maria huwde op 31 October 1694 met Jeronimus van den Honert¹⁾.

Na een geschil tusschen dijkgraven en heemraden van Rhoon, Pendrecht, Charlois en Kiessaten ter eenre en Jeronimus van den Honert en zijn zwager Mr. Cornelis Groeninx ter anderer zijde over het onderhoud der beide hoofden van de Heysche haven werd 15 October 1704 overeengekomen, dat Jeronimus van den Honert en Mr. Cornelis Groeninx de beide hoofden „tot hare vorige lengte te Masewaert” zouden brengen en dijkgraven en heemraden een som van vijf en veertig Caroli gulden zouden contribueeren ter bestrijding van de kosten van arbeidsloon, palen, rijswerk en het halen van aarde.

Uit dit contract meenen wij te mogen concludeeren, dat toen ter tijd Maria Groeninx en haar broeder Cornelis beide erfpachters waren, terwijl Jeronimus van den Honert met zijn onderteekening zijn vrouw als zoodanig vertegenwoordigde.

Wij voegen hier nog aan toe, dat meergenoemd contract, behalve door de polderbesturen van Rhoon, Charlois en Pendrecht ook was geteekend door M. Kouwenhoven, Willem de Raad, J. v. d. Honert en Cornelis Groeninx namens de Kiessaten.

Jeronimus van den Honert overleed 16 Mei 1710, zijn huisvrouw Maria Groeninx volgde hem op 3 April 1744. Uit het groote gezin dezer echtelieden volgde de jongste zoon Mr. Johannes van den Honert, raad, vroedschap en burgemeester van Rotterdam als erfpachter van Courzand op, daar behalve diens zuster Aegidia Lambertina Theodora, die gehuwd was met Mr. Petrus Nicolaus Juynboll, de overige kinderen zonder nakomelingen of jong gestorven waren.

Mr. Johannes van den Honert, die 29 October 1704 te Rotterdam geboren was, huwde 2 April 1748 zijn nicht Anna van den Honert, die na het overlijden van haar echtgenoot op 21 Augustus 1768 alleen bezitster van Courzand werd.

1) Zie Genealogie van den Honert, „Nederlandsche Leeuw”, jaargang 1928.

Op 4 Augustus 1786 benoemde zij voor den Rotterdam-
schen notaris Justus van der Mey tot haar eenige en algemee-
ne erfgenamen haar drie kinderen en verklaarde zij verder,
dat het haar wil en begeerte was, dat haar oudste zoon
Johannes of bij zijn vooroverlijden haar dochter, vrouwe
Aegidia Lambertina Theodora en als die mede overleden was
haar jongste zoon Cornelis Adriaan de keus zou hebben om
zich haar buitenplaats Courzand „met alle desselfs aanhoorige-
en bijleggende tuinen, houtlanden of akkers mitsgaders riet-
velden, zoo in eigendom als in erfpacht of hure bezeten wor-
dende, alles gelegen in den ambachte van Charlois, met
alle de tuincieraden en gereedschappen, alsmede paerd,
wagens, schuiten, vischwandt bij scheidinge van haren boedel
te laten aanbedeelen voor een somme van dertig duizend
guldens.”

Anna van den Honert overleed op 20 April 1789 en 1 De-
cember d.a.v. aanvaardde haar zoon Johannes van den Honert
(geboren 11 Augustus 1755) als eerste pretendent het land-
goed Courzand. Het wordt in de boedelscheiding omschreven
als „een buitenplaats zijnde een gors, geheten de Heyde ofte
Courzand, leggende in de Maze, recht tegenover de stad
Schiedam, waervan de eerste gift of erfpachtsbrief in dato den
25en September 1673 is sprekende ten behoeve van den Heer
Aegidius Groeninx, belend in 't oosten tegen een aanwasch
van de Grondheeren van Charlois, in 't zuiden dezelve Grond-
heeren tot de Koedoodsche haven toe, ende van de voorz.
haven de Grondheeren van Pernis, mede in 't zuiden als ook
in 't westen dezelve en de ingelanden van Eyffelbroek tot bij
de haven van Pernisse ofte zooveel voorbij de haven als de
Graeffelijkheid zoude mogen competeren ende in 't noorden
de Nieuwe Maze.”

Johan van den Honert was gehuwd met Adriana Cornelia
Baartmans. Hij overleed 8 Januari 1802, zijn huisvrouw, die
Courzand geërfd had, 19 Juni 1844. Daar dit huwelijk kinder-
loos was, besloten de erven van Adriana Cornelia Baartmans
het landgoed te verkoopen. Ook het huwelijk van Aegidia
Lamberta Theodora van den Honert en Mr. Pieter Juynboll
was kinderloos, zij overleed 23 April 1814, terwijl haar broe-
der Cornelis Adriaan kinderloos stierf op 10 November 1823.

Daarom bevatte de Rotterdamsche Courant van 21 September 1844 N°. 114 de volgende advertentie:

Openbare Vrijwillige Verkoop

De notarissen Abram van Rijckevorsel W.zoon en Anthony Gijsberti Hodenpijl, beide residerende te Rotterdam, als last hebbende van derzelver principaal, zijn van meening op Woensdag den 16 October 1844 des namiddags ten 3 ure in het Notarishuis te Rotterdam te veilen en aan den hoogstbiedende of eerstmijnende te verkoopen:

„Het kapitale en uitgestrekte landgoed, genaamd Courzand, gelegen onder de gemeenten Charlois en Pernis, aan de rivier de Maas tegenover de stad Schiedam, voorzien van een hecht, sterk, logeabel Heerenhuis, Stal, Arbeiderswoningen, Buitenplaats met Vijver, Moestuinen, Boomgaard en bestaande wijders uit Grient-Bouw-Wei-en Rietlanden. Belast met een erf-pacht ten behoeve van de Domeinen, groot *f* 200.— in het jaar.”

Op 4 October 1844 hadden dijkgraaf en hoogheemraden van de Grondheerlijkheid Charlois een missive met bijgaande Memorie aan de gemeente Rotterdam aangeboden, waarin de aandacht gevestigd werd op het Courzand, dat op den 16den dezer zou worden geveild als een „niet onbelangrijke possessie der stad”. Ofschoon een machtiging tot aankoop van het landgoed van den minister van Binnenlandsche Zaken reeds was ingekomen en de Raad den prijs op *f* 44.300,— had bepaald, moest deze later weder op last van Gedeputeerde Staten ingetrokken worden.

Eerst in de raadszitting van 9 Juli 1891 wordt medege-deeld, dat de Gemeente in openbare veiling den polder Courzand gelegen onder Charlois en Pernis ter gezamenlijke grootte van 68 H.A. 33 A. en 61 c.A. heeft aangekocht voor de som van *f* 123.427.—. De laatste bewoner van de boerderij Courzand was Floor Groeneveld, in Pernis bekend als „de boer van Courzand.”

Tot in de tweede helft der 19de eeuw waterde de Koedood-boezem door de Barendrechtsche en de Heysche sluizen op de Nieuwe Maas af, terwijl het water uit de polders door molens op den boezem werd gebracht.

Meer en meer rijpte echter het denkbeeld om door het bouwen van een stoomgemaal de afwatering niet meer afhankelijk te doen zijn van de buiten-waterstanden en zoo kwam men er toe, om een stoomgemaal voor gemeenschappelijke rekening te stichten aan de Heysche sluis.

Daartoe werd op 5 Maart 1870 te Rhoon in de herberg „Het Wapen van Rhoon”, het oude „Huis te Pendrecht”, een buitengewone vergadering van ingelanden der belanghebbende polders, n.l. de Kiesheit, Robbenoord en Plompert met de Stee van Pendrecht en het Binnenland van Barendrecht belegd, waarop tot stichting van een stoomgemaal besloten werd.

Bij notarieele akte van 12 April 1870 werd nu een gemeenschappelijke regeling der gemeenschappelijke uitwateringsbelangen getroffen tusschen de betrokken polderbesturen, waarbij alle vroegere regelingen en contracten vervielen en de kosten van aanleg, onderhoud en exploitatie van het stoomgemaal met alle daartoe behoorende werken evenals die van het onderhoud van de Heysche sluis, de Noord-Koedood, de Barendrechtsche sluis, en de buitenhavens vóór de beide sluizen zouden worden gedragen door de polders de Kiesheit, Robbenoord en Plompert, het Binnenland van Rhoon, het Buitenland van Rhoon en Nieuw Pendrecht met de Stee van Pendrecht te zamen voor drie vierdedeelen, en wel door ieder dier polders in verhouding hunner grootte en door den polder het Binnenland van Barendrecht voor het overige vierdedeel.

Deze overeenkomst, bij besluit van 10 October 1870 N°. 54, door Gedeputeerde Staten goedgekeurd, werd eerst in de herfstvergadering van het jaar 1878 bij de Staten aanhangig gemaakt en bij besluit van 14 November 1878 N°. XXVIII vastgesteld, terwijl het reglement werd goedgekeurd bij K.B. van 12 September 1879 N°. 28.

Zoo ontstond het Waterschap de Koedood. De kosten van het stoomgemaal, dat in 1871 voltooid was, bedroegen f 59.990,— en werden door de belanghebbende polders gedragen. Het gemaal werd naar den dijkgraaf van den Koedood Jan Barendregt Czn. gedoopt en bestond uit een schep-rad, dat gedreven werd door een stoomgemaal van 54 P.K.

Bij den ombouw ter versterking van het stoomscheprad-gemaal in een electricch gedreven centrifugaal pomp-gemaal in 1914, onderging de Heysche sluis weer een wijziging, waarbij het oude stel binnendeuren werd opgeruimd en het binnenfront afgesloten door een keermuur ter dikte van 1.10 M., waarin de uitmondingen van de twee afvoerbuizen der centrifugaalpomp en van de inlaatbuis voor den boezem werden ingemetseld¹⁾.

Vóór enkele jaren moest ook dit gemaal vervallen, toen de Heysche haven niet meer de capaciteit bezat voor voldoende uitwatering en werd een nieuw modern ingericht electricch gemaal aan de Waalhaven z.z. gebouwd, nabij het café Walensteyn, dat door middel van persbuizen van 1 M. middellijn het water uit den Koedood in de Waalhaven loost.

Buiten de Heysche sluis liep de Koedood als voorhaven onder den naam van Heysche haven met een lengte van 1230 M. tusschen de deels tot berghavens vervormde buitenpolders van Pernis en de handelsterreinen langs de Waalhaven tot de Nieuwe Maas tegenover Schiedam.

Diende de Heysche haven oorspronkelijk slechts tot vrije uitwatering en na den bouw van het stoomgemaal tot kunstmatige, zij was al heel vroeg, evenals de Pernissche haven ook ligplaats voor kleine en grootere vaartuigen. Wij vinden in het archief van de Grondheeren van Charlois nog een ongedateerd, maar oud concept eener keur, welke destijds noodig gebleken was opdat de vele schuiten in de Heysche haven de spuiing door de sluis niet zouden verhinderen; ze lagen n.l. dicht voor de sluis en besloegen de geheele haven, waardoor niet alleen de sluis in haar uitwatering werd belemmerd, maar ook het passeeren der schuiten door de sluis bemoeilijkt.

Ook de veerschuit op Schiedam vond in de Heysche haven haar ligplaats, evenals roei- en zeilbooten en de vele schouwen der boutschieters, die daarmede hun jachtbedrijf op de breede Hollandsche stroomen uitoefenden, maar meerendeels op den Heyschen dijk woonden. Gedurende eenige eeuwen

1) Zie Jhr. L. F. Teixeira de Mattos, deel VI, afd. II Het Eiland IJsselmonde pg. 116.

2) In 1834 bedroeg de lengte van de Heysche haven 960 M.

was het verkeer tusschen linker- en rechter Maasoever gedeeltelijk aangewezen op het veer van de Hey op Schiedam. Blijkens een oorkonde van 13 Mei 1356¹⁾ moet dit veer reeds eeuwen hebben bestaan.

In „Gerrit Manheer's Geprivilegeerde Almanak van 1788” wordt onder de rubriek Veerschuiten vermeld, dat „de veerschepen van Roon, Pernis, Poortugaal, Saarloos, Hoogvliet, Spijkenis en de Hey alle Vrijdagen 's morgens voor yder plaats op deze stad en 's namiddags terug varen.” Van de Heysche haven als ligplaats van grootere vaartuigen gewaagt de volgende advertentie uit de Rotterdamsche Courant van 2 Augustus 1796:

Uit de hand te koop een extra welbezeilde visschuit lang in de 40 voeten met of zonder tuigasie en vischwant, liggende in de haven van de Hey; iemand in dezelve gading hebbende adresseere zich ter nader onderricht bij den boekhouder Hendrik van Dam, wonende te Pernis.

Nog niet lang geleden herbergde de Heysche haven nog een negental schouwen van ongeveer 16 voeten lengte ten behoeve der boutschieters, die met deze schuiten, nadat de Staat in het laatst van Juli de vergunning daartoe verleend had, hun bedrijf uitoefenden. Vergezeld van een jachthond en eenige lokeenden, met zijn geweer gewapend, trok de boutschieter er voor één of twee weken op uit om in de Brielsche Maas, het Haringvliet of de Moerdijk zijn avontuurlijk weispel uit te oefenen. Zeker was dit niet zonder gevaar, als de kleine schouwen in 't riet verscholen of in open water door storm of onweer overvallen werden; vaak werden de ganzen, sminten, pijlstaarten en snippen dan ook duur gekocht.

Waren de lokeenden uitgezet en had de jachthond het wild opgespoord, dan volgde een stil afwachten tot het wild zich bij de lokeenden voegde, plotseling knalde daarop van uit het riet een schot en de hond haalde in snelle vaart het geschoten dier. Een enkele maal, zoo verhaalde ons een der boutschieters, streek wel eens een arend te midden van de lokeenden neer en dan was het de kunst om deze zoo te tref-

1) Zie Unger, Bronnen van de Geschiedenis van Rotterdam, pg. 218, n°. 730.

fen, dat de jager hem levend in handen kreeg. Dat kon een buitenkansje opleveren, als men weet, dat deze koning der vogels wel 25 gulden opbracht, doch 't gebeurde ook, daar het vangen van dezen door de regeering beschermden vogel verboden was, dat een bekeuring volgde met een boete van 30 gulden.

Vóór den jachttijd voer men uit om met aalreepen aal of paling te vangen. De schuiten, welke daarvoor gebruikt werden, boden plaats aan drie personen. Behalve de genoemde schuiten lagen in de Heysche haven ook nog aken voor het vervoer van aardappelen naar Schiedam, met welke stad door de nabijgelegen dorpen een vrij levendige handel gedreven werd.